

Олий маълумотга эга бўлган шахсларни юридик мутахассисликка қайта тайёрлаш курси (2021 йил январь-июнь ойлари) ўзбек гуруҳи тингловчилари учун Жиноят ҳуқуқи модулидан оралиқ назорат казуси

3-казус

2020 йил 22 июль куни соат тахминан 15:00ларда А. исмли шахс Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани Неъмат кўчаси 3 «А»-уйда, ушбу уйни қурилишида ўзи билан бирга ишлаётган Р. билан ўрталарида келиб чиққан ўзаро жанжал оқибатида, ошхона пичоғи билан Р.нинг кўкрак қафаси чап тарафи 5-6 қовурғалари орасига бир маротаба зарба берган. Етказилган тан жароҳати натижасида Р. Тошкент тиббиёт академияси 3-клиникасида вафот этган.

Суд тиббий экспертизасининг 21.08.2020 йилдаги 690-сонли хулосасига кўра, Р.нинг ўлимига «қорин олд деворига, қорин бўшлиғига тешиб кирувчи, санчиб-кесувчи яраси, чап буйрак ва қорин аортаси жароҳатланиши, ташқи ва ички қон кетиши» сабаб бўлганлиги аниқланган.

А. исмли шахс томонидан содир қилинган қилмиш таркибини таҳлил қилинг, жиноятни тамом бўлиш вақтини ҳамда жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражасини аниқланг. Содир этилган қилмишни квалификация қилинг. Содир қилинган қилмиш учун ЖКнинг умумий қисми қоидалари асосида жазо тайинланг. Тайинланган жазодан муддатидан илгари шартли озод қилиш қоидаларини қўллаш масалаларини таҳлил қилинг.

“Яшаш ҳуқуқи ҳар бир инсоннинг узвий ҳуқуқидир. Инсон ҳаётига суиқасд қилиш энг оғир жиноятдир”.

Ўзбекистон Республика Конституциясининг 24-моддаси.

Кириш

Жиноятнинг белгилари:

1. Ижтимоий хавфлилик мазмуни ва даражасига қараб жиноятлар қуйидагиларга бўлинади:

а) ижтимоий хавф катта бўлмаган жиноятлар қонунда озодликдан маҳрум қилишга нисбатан енгилроқ жазо назарда тутилган;

б) унча оғир бўлмаган жиноятлар –қонунда 5 йилдан қўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси ёки ихтиёзлик орқали содир этиш озодликдан маҳрум жазоси қўлланади.

в) оғир, қасддан содир этилган жиноятлар қонунда 5 йилдан ортиқ, 10 йилдан қўп бўлмаган муддатга озодликдан маҳрум қилиш жазоси назарда тутилган;

г) ўта оғир, қасаддан содир этилган жиноятлар қонунда 10 йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш ёки улим жазоси назарда тутилган.

2. Унинг ҳуқуққа ҳилофлигидадир. Бу белгига мувофиқ у ёки бу қилмиш агар жиноят қонунида уни содир этиш тақиқланган бўлса жиноий қилмиш дейилади.

3. Айбнинг мавжудлигидир.

4. Жиноят жазога сазоворлиги.

Жиноят Кодексининг 15–моддасига қўра, **жиноятлар ўзининг хусусияти ва ижтимоий хавфлилик даражасига қўра тансифланади. Жиноятнинг ижтимоий хавфлилик хусусияти** тажовуз объекти (инсон ҳаёти, соғлиғи, мулк, жамоат хавфсизлиги), айб шаклига (қасд, эҳтиётсизлик) қараб белгиланади.

Жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражаси қилмиш содир этилиши ҳолатлари (жиноий ниятнинг амалга оширилганлик даражаси ва босқичлари,

жиноятни содир этиш усули, зарар миқдори ва келиб чиққан оқибатлар оғирлиги, иштирокчиликда содир этилган жиноятда судланувчининг роли) билан белгиланади.

Агарда содир этилган жиноят учун ЖК Махсус қисм моддасида озодликдан маҳрум қилиш ёки умрбод озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазолардан бошқа турдаги жазолар назарда тутилган бўлса, ушбу жиноятлар ижтимоий хавфлилик даражасига кўра - **ижтимоий хавфи катта бўлмаган** жиноятлар туркумига киради.

Оғир ва ўта оғир жиноятлар - эҳтиётсизлик орқасидан содир этилмайди.

Содир этилган жиноятларнинг ижтимоий хавфлилик даражаси - ЖК Махсус қисм моддасида ёки модда қисмида назарда тутилган энг оғир жазо турининг максимал миқдоридан келиб чиқиб аниқланади.

Жиноятнинг таркиби — жиноят қонуни билан белгиланган ҳамда муайян ижтимоий-хавfli қилмишни жиноят сифатида ифодаладиган объектив ва субъектив белгилар йиғиндиси. «Жиноят таркиби» тушунчасини жиноят ҳуқуқда жиноят таркибининг элементлари деб номланадиган турт гуруҳ аломатлар йиғиндиси ташкил қилади. Булар жиноят объекти, жиноятнинг объектив томони, жиноят субъекти ва жиноятнинг субъектив томонидир.

Жиноят объекти жиноят қонуни билан қурикланадиган ва жиноят содир этиш натижасида зарар етказиладиган ёки етказиш хавфи остига қуйиладиган ижтимоий муносабатлардир.

Жиноятнинг объектив томонига қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик)нинг хусусиятлари ва жиноят содир этиш натижасида келиб чиққан оқибат ва қилмиш билан жиноий оқибат уртасидаги сабабий боғланиш, шунингдек, жиноят содир этилган жой, вақт, уни содир этиш усули, воситалари ва бошқалар киради.

Жиноят субъекти факат конунда белгиланган ёшга етган, акли расо, яъни уз харакатлари учун жавоб бера оладиган ва уларни бошқара оладиган жисмоний шахс (инсон) булиши мумкин.

Жиноятнинг субъектив томони шахсининг узи содир этган ижтимоий хавфли қилмиш ва жиноий оқибатга рухий муносабати акли, иродаси ва мотивларининг узвий бирлигидан иборатдир. Субъектив томон белгиларига айб, мотив, мақсад ва хиссий ҳолат киради.

Жиноят содир қилинган вақт деб – содир қилинган ижтимоий хавфли қилмишнинг тамом бўлган жиноят сифатида эътироф этилиш пайтига айтилади.

Жиноят содир қилинган вақт:

- формал таркибли жиноятларда - ЖК Махсус қисм моддасида назарда тутилган ижтимоий хавфли қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) содир этилишининг ўзи билан қилмиш тамом бўлган жиноят деб топилади. Яъни ижтимоий хавфли қилмиш бажарилган пайт жиноят содир қилинган вақт деб белгиланади;

- моддий таркибли жиноятларда эса – ижтимоий хавфли оқибат келиб чиққан пайт жиноят содир қилинган вақт деб топилади.

Жиноят таркиби элементларининг мавжудлигини тасдиқловчи далилларни туплаш ва исботлаш суриштирув органларининг вазифасидир.

«Икки ёки ундан ортиқ шахсининг жиноят содир этишда қасддан жиноят содир этиш иштирокчилиқ деб топилади».

Жиноят иштирокчиларини турлари: бажарувчи, ташкилотчи, далолатчи, ёрдамчилар.

Баъзан ёрдамчиликнинг яна бир тури ажратилади, у ҳам булса жиноятга йул куйишдир. Одатда йул куйиб берганлиги учун жиноий жавобгарликка факат мансабдор шахслар тортилади.

Жиноий жавобгарлик – бу жамиятда қабул қилинган ҳуқуқ нормаларига зид ҳаракатлар қилган айбдор шахс учун суд-ланганлик оқибатларидан иборат.

Жиноий жазо – жиноят содир этишда айбли деб топилган шахсга нисбатан давлат номидан суд хукми билан кулланадиган ва махкумни конунда назарда тутилган муайян ҳуқуқ ва эркинликларидан махрум қилиш ёки уларни чеклашдан иборат мажбурлов чорасидир.

Жиноий жавобгарлик жиноят содир этган шахс билан давлат уртасидаги ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи жиноий-ҳуқуқий муносабатлар доирасида амалга оширилади. Жиноий-ҳуқуқий муносабатлар жиноят содир - этилган пайтдан бошлаб юзага келади.

Жиноят Кодексининг “Махсус қисм”, “Ҳаётга қарши жиноятлар” бобида одам ўлдириш билан боғлиқ жиноятлар 97, 98, 99, 100, 101, 102 ва 103-моддаларида белгилаб қўйилган бўлиб, уларнинг орасида энг оғир жиноят “Қасддан одам ўлдириш” (ЖК 97-модда) ҳисобланади.

Шунингдек, қасддан содир этиладиган ижтимоий хавфли ҳаракатларнинг амалга ошиш даражаси ва хусусияти билан бир-биридан тубдан фарк қиладиган, айбдор қасдини амалга оширишини акс эттирадиган боскичлар ёки жиноий фаолиятнинг ривожланиш даврлари қасддан жиноят содир этиш боскичлари деб аталади.

Қасддан жиноят содир этиш боскичларининг турлари:

- 1) жиноятга тайёргарлик қилиш (ЖК 25-модда 1-қисм);
- 2) жиноят содир этишга суиқасд қилиш (ЖК 25-моддасининг 2-қисми);
- 3) тамомланган жиноят (ЖК Махсус қисмининг моддалари).

Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунларига мувофиқ қилмиш:

- Ўзбекистон ҳудудида бошланган, тамомланган, тамом бўлмаган, тўхтатилган, давомли қилмишлардан бир қисми ушбу ҳудудда содир қилинган бўлса;
- Ўзбекистон ҳудудидан ташқарида содир этилиб, жиноий оқибати эса, Ўзбекистон ҳудудида юз берган бўлса;

- Ўзбекистон ҳудудида содир этилиб, жиноий оқибати эса, Ўзбекистон ҳудудидан ташқарида юз берган бўлса;

- Ўзбекистон байроғи остида ва Ўзбекистон портида рўйхатга олинган ҳаво, денгиз ёки дарё кемаси ҳеч бир давлатга тегишли бўлмаган ҳудудда жойлашган бўлса ва ушбу кема бортида жиноят содир этилса, жиноят Ўзбекистон Республикаси ҳудудида содир этилган жиноят деб топилади.

Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш.

Фақатгина, *озодликдан маҳрум қилиш, интизомий қисмга жўнатиш, хизмат бўйича чеклаш* ёки *ахлоқ тузатиш ишлари*га ҳукм қилинган шахсларга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қўлланилиши мумкин. Шунингдек, шахс ижро этилмаган қўшимча жазодан ҳам озод қилиниши мумкин.

Маҳкумга нисбатан, жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилишни қўллаш асослари қуйидагилар:

- маҳкумга озодликдан маҳрум қилиш, интизомий қисмга жўнатиш, хизмат бўйича чеклаш ёки ахлоқ тузатиш ишлари жазосининг тайинланганлиги;

- маҳкум жазо турлари учун ўрнатилган тартиб-қоида талабларини бажарган ва меҳнатга ҳалол муносабатда бўлганлиги;

- содир этган жинояти учун тайинланган жазо муддатини маълум бир қисмини ҳақиқатда ўтаганлиги;

- маҳкум содир этган жинояти ЖК 97-моддаси 2-қисми, ЖК 118 - моддаси 4-қисми, ЖК 119-моддаси 4-қисми ва “Ўзбекистон Республикасига”, “Тинчлик ва инсоният хавфсизлигига қарши жиноят”лар содир этиш, “жиноий уюшма ташкил этиш”, “ядровий, кимёвий, биологик ва бошқа хилдаги оммавий қирғин қуроллари, шундай қуроллари ишлаб чиқариш учун фойдаланиш мумкинлиги аён бўлган материал ва ускуналарни, контрабанда қилиш” жиноятларини ташкил этмаслиги.

Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш асослари

Бунинг учун маҳкум содир этган жиноятининг ижтимоий хавфлилик даражасини аниқлаш лозим бўлади. Айбланувчининг вояга етган, ёки вояга етмаганлигини аниқлаш керак. Агар вояга етган шахс бўлса Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 73–моддасига кўра, маҳкумга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш қуйидагича қўлланилиши мумкин:

73-моддага асосан:

1. - ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноятдан иборат бўлса:

- суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан бир қисмини.

2. - оғир жинояти ташкил қилса:

- илгари қасддан содир этган жинояти учун озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахс, қасддан содир этган жинояти учун.

- суд тайинлаган жазо муддатининг камида ярмини.

3. - ўта оғир жиноятни ташкил қилса;

- шунингдек жазодан муддатидан илгари шартли озод қилинган ёки жазоси енгилроғи билан алмаштирилган шахс жазонинг ўталмаган қисми мобайнида қасддан янги жиноят содир этганлиги учун ҳукм қилинган бўлса.

- суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан икки қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкин.

Жазодан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш қуйидаги маҳкумларга нисбатан қўлланилмайди:

- умрбод ёки узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилишга ҳукм этилган шахсларга;

- ўта хавfli рецидивистларга;

- уюшган гуруҳ ёки жиноий уюшманинг ташкилотчиси ва қатнашчиларига;

- жавобгарликни оғирлаштирадиган ҳолатларда қасддан одам ўлдириш, ўн тўрт ёшга тўлмаганлиги айбдорга аён бўлган жабрланувчининг номусига тегиш ёки унга нисбатан зўрлик ишлатиб, жинсий эҳтиёжни ғайритабиий

усулда қондириш, Ўзбекистон Республикасига, тинчлик ва инсоният хавфсизлигига қарши жиноят содир этиш, жиноий уюшма ташкил этиш, ядровий, кимёвий, биологик ва бошқа хилдаги оммавий қирғин қуроллари, шундай қуроллари ишлаб чиқариш учун фойдаланиш мумкинлиги аён бўлган материал ва ускуналарни, контрабанда қилиш учун ҳукм қилинган маҳкумларга тадбиқ этилади.

**Агар айбланувчи вояга етмаган бўлса Ўзбекистон
Республикаси Жиноят Кодексининг 89–моддасига кўра 89-моддага
асосан:**

Ўн саккиз ёшга тўлмасдан содир этган жинояти учун озодликдан маҳрум қилишга ёки ахлоқ тузатиш ишларига ҳукм қилинган шахсга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш тартиби қўлланилиши мумкин.

Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган жазо турлари учун белгиланган тартиб-қоида талабларини бажарган меҳнат ва ўқишга ҳалол муносабатда бўлган маҳкумга нисбатан қўлланилиши мумкин.

Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш:

а) ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жиноят учун тайинланган жазо муддатининг камида тўртдан бир қисми;

б) оғир жиноят учун тайинланган жазо муддатининг камида учдан бир қисми;

в) ўта оғир жиноят учун, шунингдек қасддан содир этган жинояти учун, агар шахс илгари қасддан содир этилган жиноят учун озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган бўлса, тайинланган жазо муддатининг камида ярмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилади. (ЎзР 29.08.2001 й. 254-П-сон Қонуни таҳриридаги қисм)

Жазодан муддатидан илгари шартли равишда озод қилиш қўлланилган шахс жазонинг ўталмаган қисми мобайнида қасддан янги жиноят содир этса, суд унга нисбатан ушбу Кодекснинг 60 ва 86-моддаларида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ жазо тайинлайди.

Асосий қисм

Шахс А.нинг содир этган жинояти бўйича:

Жиноятнинг объекти – зарурий белгилари: ижтимоий муносабат, шахс Р.нинг ҳаёти, яшаш ҳуқуқи ҳисобланади. Қўшимчаси –предмет.

Жиноятнинг объектив томони - қилмиш (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик)нинг содир этиш натижасида келиб чиккан оқибат ва қилмиш билан жиноий оқибат уртасидаги сабабий боғланиш, шунингдек, жиноят содир этилган вақт - 2020 йил 22 июль куни соат тахминан 15:00ларда, жиноят содир этилган жой - Тошкент шаҳар Мирзо Улуғбек тумани Неъмат кўчаси 3 «А»-уй, жиноятни содир этиш усули – жанжал оқибатида кўкрак қафасига пичок билан зарба бериш, воситаси - пичок.

Жиноятнинг субъекти - конунда белгиланган ёшга етган, ақли расо, яъни ўз ҳаракатлари учун жавоб бера оладиган ва уларни бошқара оладиган жисмоний шахс А.

Жиноятнинг субъектив томони – зарурий белгилари-айб-қасд (Жиноят кодексининг 20-21-моддаларига асосан) ва мотиви - ўзаро жанжал, мақсади пичок билан Р.ни қасддан ўлдиришга бўлган ҳаракати.

Жиноятнинг тамом бўлган вақти: Жабрланувчининг вафот этган вақти. Тошкент тиббиёт академиясида (казусда вақти кўрсатилмаган, фикримизча балки шу куннинг ўзида ҳам бўлиши мумкин).

Ўзбекистон Республика Олий суд Пленумининг 2007 йил 27 июндаги 6-сонли қарорининг қуйидаги бандларида:

19. Судлар шуни инобатга олишлари керакки, жабрланувчи баданига унинг ўлишига сабаб бўлган оғир шикаст етказилиши, фақат айбдорда оғир шикаст етказишга нисбатан қасд ва ўлим келиб чиқиши тариқасидаги оқибатга нисбатан эҳтиётсизлик кўринишидаги айб мавжуд бўлгандагина ЖК 104-моддаси учинчи қисмининг «д» банди билан квалификация қилинади. Бунда, қилмишни шу тақлид квалификация қилиш учун баданга етказилган оғир шикаст билан келиб чиққан ўлим ўртасида сабабий боғланиш борлиги аниқланиши шарт.

Келиб чиққан ўлимга нисбатан эҳтиётсизлик кўринишидаги айб, жумладан айбдор томонидан ўлдириб қўйиш эҳтимоли англанганлигидан далолат бермайдиган усул ёки қурол билан ёхуд ҳаётий муҳим бўлмаган органларига етказилганлигида ва шунга ўхшаш бошқа ҳолатларда намоён бўлиши мумкин.

20. Судлар баданга қасддан етказилган ва жабрланувчининг ўлишига сабаб бўлган оғир шикастни эҳтиётсизлик орқасида одам ўлдиришдан фарқлашлари лозим. Бунда шуни эътиборга олиш лозимки, эҳтиётсизлик орқасида одам ўлдиришда айбдорда жабрланувчи баданига оғир шикаст етказишга нисбатан ҳам, уни ўлдириб қўйишга нисбатан ҳам қасд бўлмаслиги тақозо этилса, жабрланувчи баданига унинг ўлишига сабаб бўлган оғир шикаст етказилганда эса, шахснинг қасди жабрланувчига шундай шикаст етказишга қаратилган бўлади.

22. Судларнинг эътибори шунга қаратилсинки, агар айбдор қўллаган зўрлик жабрланувчини дўппослаш, унинг баданига енгил ёки ўртача оғир шикаст етказишга сабаб бўлса, жабрланувчи баданига оғир шикаст (ёки жабрланувчининг ўлими) айбдорнинг айби билан қамраб олинмаган ҳолатлар бўйича (масалан, зарбадан сўнг йиқилиш натижасида) келиб чиққан бўлса,

айбдор оқибатига кўзи етмаган, бироқ кўзи етиши шарт ва мумкин бўлган ёхуд кўзи етсада, етарли асосларсиз унинг олдини олишни мўлжаллаб қилган ҳаракатлари натижасида келиб чиққан оқибатлар ЖК [111](#) ёки [102-моддалари](#) билан квалификация қилинади. Бундай пайтда баданга қасддан етказилган шикастлар алоҳида юридик баҳоланиши лозим. Бундай ҳаракатларда жиноий жазога сазовор қилмиш белгилари мавжуд бўлса жавобгарлик жиноятлар мажмуи бўйича келиб чиқади.

Агар зўрлик оқибатида қасддан баданга оғир шикаст етказилган бўлиб, жабрланувчининг айбдор эҳтиётсизлик шаклида субъектив муносабат билдирган ўлими олинган жароҳатлар, масалан, йиқилиш оқибатида келиб чиққан бўлса, қилмиш қасддан баданга оғир шикаст етказиш ва эҳтиётсизлик орқасида одам ўлдириш жиноятлари мажмуи бўйича квалификация қилинади.

23. Судларга тушунтирилсинки, кучли рухий ҳаяжонланиш ҳолатида, зарурий муҳофаа ёки ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш чоралари чегарасидан четга чиқиб, баданга қасддан оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш, ҳатто ЖК 104-моддаси [учинчи қисмида](#) кўрсатилган айбни оғирлаштирувчи белгилар мавжуд бўлган тақдирда ҳам тегишлича ЖК [104](#), [105-моддаси](#) билан квалификация қилиниши мумкин эмас. Бундай ҳаракатлар, жумладан, улар эҳтиётсизлик орқасида ўлимга сабаб бўлган ҳолда ҳам тегишлича ЖК [106](#), [107](#), [108-моддалари](#) билан квалификация қилиниши лозимлиги¹ белгилаб қўйилган.

Бундан билишимиз мумкинки, Юқоридаги Олий суд Пленумининг 19-бандининг иккинчи қисмида талабларга мувофиқ келмаганлиги учун ушбу жиноят Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 104-моддаси 3-қисми “д” банди билан эмас, балки 97-модданинг биринчи қисми билан квалификация қилинади. Яъни бу ерда шунга эътибор қаратиш лозимки, пичоғи билан Р.нинг

¹ Ўзбекистон Республика Олий суд Пленумининг 2007 йил 27 июндаги “Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 6-сонли қарори

кўкрак қафаси чап тарафи 5-6 қовурғалари орасига (юрак атрофи-ҳаёт учун муҳим жойига) зарба бергани ҳисобга олинади.

Жиноятнинг ижтимоий хавфлилик даражаси 97-модданинг биринчи қисми сакциясида “Ўн йилдан ўн беш йилгача озодликдан маҳрум қилиши билан жазоланади” деб белгилаб қўйилган. Жиноят кодекси махсус қисмида яъни 15-модданинг г) ўта оғир, касаддан содир этилган жиноятлар қонунда 10 йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилиш ёки улим жазоси назарда тутилганлиги ҳисобга олиб, яъни юқоридаги санкциянинг максимал муддати 15 йил эканлигини ҳисобга олиб, ўта оғир жиноят деб топамиз.

Жиноят кодексининг 35-модда. Қилмишнинг жиноийлигини истисно қиладиган ҳолатлардан яъни Қилмишда ушбу Кодекста назарда тутилган аломатлар расмий жиҳатдан мавжуд бўлса-да, лекин у ижтимоий хавфли, ғайриқонуний ёки айбли бўлмаса, қилмишнинг жиноийлигини истисно қиладиган ҳолатлар деб топилади. Қуйидаги ҳолатлар, яъни кам аҳамиятли қилмишлар; зарурий мудофаа келтириб ўтилган. 37-модда. Зарурий мудофаага бағишланган Зарурий мудофаа ҳолатида содир этилган, яъни мудофааланувчи ёхуд бошқа кишининг шахси ёки ҳуқуқларини, жамият ёки давлат манфаатларини қонунга ҳилоф тажовузлардан тажовузчига зарар етказган ҳолда ҳимоя қилиш чоғида қилинган ҳаракат, агар зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқилмаган бўлса, жиноят деб топилмайди деб белгилаб қўйилган. Бу ерда эътибор қаратишимиз лозим бўлгани айбланувчининг зарурий мудофаа билан боғлиқ ҳолати борми-йўқми, зарурий мудофаа чегарасидан чиққанми йўқми буни ҳам таҳлил қилиб ўтишимиз керак. Ушбу моддада Тажовузнинг хусусияти ва хавфлилиги даражасига бутунлай мувофиқ келмайдиган мудофаа, зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиш деб топилади.

Бошқа шахсларга ёки ҳокимият органларига ёрдам сўраб мурожаат қилиш ёхуд тажовуздан ўзга йўсинда қутулиш имконияти бор-йўқлигидан қатъи назар, зарурий мудофаа ҳуқуқи шахсга тегишлидир.

Зарар етказиш мақсадида қасддан ҳужум қилиш истагини кўзғатиш зарурий мудофаа деб топилмайди деб белгилаб қўйилган.

Агар бордию жабрланувчи ҳам пичоқ билан ҳамла қилгани учун уни бартараф этишда ўзга чора қолмаган ҳолда содир этган бўлса, зарурий мудофаа ҳолатида деб топилса жиноят мавжуд эмаслигини билдиради. Шунингдек зарурий мудофаада хавф барараф этилгандан сўнг айбланувчи қилмишини содир этган бўлса Жиноят кодексининг 100-моддаси яъни Зарурий мудофаа чегарасидан четга чиқиб, қасддан одам ўлдириш билан квалификация қилиниб, уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари ёки уч йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланишини ҳам эътибордан четда қолдирмаслик зарур.

Суд жазо тайинлашда махсус қисмда кўрсатилган жазони жиноятни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатлари (55-56-моддалари)дан келиб чиқиб белгилайди, ундан ташқари умумий қисмнинг қоидаларини ҳисобга олган ҳолда жазо тайинлайди. Бу жиноятда оғирлаштирувчи ҳолат ҳам 97-модданинг иккинчи қисмига ҳам тортувчи ҳолатлар ҳам йўқлиги маълум. А. ва Р. ларнинг ўрталарида келиб чиққан ўзаро жанжал оқибатида келиб чиққан қасд аввалдан истаб ёки ҳоҳлаб қилинмаганлиги учун эгри қасд деб баҳоланиши мумкин.

Енгиллаштирувчи ҳолатларни таҳлил қилганда жабрланувчининг айбланувчига нисбатан ғайриқонуний ҳаракатлари, ҳақорат қилганлигининг бор йўқлигини таҳлил қилиш ҳам керак бўлади. Жиноят кодексининг 55-моддасидаги жазони енгиллаштирувчи ҳолатларнинг “а) айбни бўйнига олиш тўғрисида арз қилиш, чин кўнгилдан пушаймон бўлиш ёки жиноятни очиш учун фаол ёрдам бериш; д) жабрланувчининг зўрлик, оғир ҳақорат ёки бошқача ғайриқонуний ҳаракатлари туфайли вужудга келган кучли руҳий ҳаяжонланиши ҳолатида жиноят содир этиш; и) жабрланувчининг ғайриқонуний ёки ахлоққа зид хулқ-атвори таъсири остида жиноят содир этиш” борми йўқми таҳлил қилинади ва жазо тайинлаш минимал яъни 10 йил озодликдан маҳрум қилиш томонга яқинлашиши мумкин.

Ушбу ҳолатда А. исмли шахсни вояга етган деб олсак, Жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 73-моддасига кўра суд тайинлаган жазо муддатининг камида учдан икки қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкин.

Бундан ташқари, жиноят иши қўзғатишнинг умумий муддати 1 ой бўлиб, терговчи жиноятчи А. томонидан жиноят содир этилгани тўғрисидаги хабар келиб тушгандан сўнг жиноят ишини қўзғатишнинг умумий тартибдаги 1 ойлик муддатини қўпол равишда бузган, яъни жиноят содир этилган сана 22.07.2020 йил, жиноят ишини қўзғатиш санаси эса 21.08.2020 йил (31 кун). Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг “Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-қидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида”ги 129-сонли буйруқ 4-бандининг 8-қисмида қуйидагича белгиланган: “Терговга қадар текширув муддатининг асоссиз узайтирилишига йўл қўйилмасин, муддатни асоссиз бузган ёки белгиланган тартибда узайтирмасдан, сансалорликка йўл қўйган ходимларга нисбатан тегишли чоралар кўрилсин”². Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 329-моддаси “Жиноятга оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотларни кўриб чиқиш тартиби” деб номланган бўлиб, унда жиноятга оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотлар рўйхатга олиниши ва дарҳол ёки уч суткадан кечиктирмасдан, жиноят ишини қўзғатиш учун сабаб қонунийлигини ва асослар етарли эканлигини бевосита ёки суриштирув органлари ёрдамида текшириш зарурати бўлган тақдирда, ўн суткадан кечиктирмасдан кўриб чиқилиши лозимлиги, ушбу муддатлар жиноятга оид хабар олинган пайтдан бошлаб то ишни қўзғатиш ёки қўзғатишни рад қилиш тўғрисида қарор чиқарилгунга қадар бўлган вақтни ўз ичига олишини ва кўрсатилган муддатлар ичида қўшимча ҳужжатлар,

²Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг “Жиноятчиликка қарши кураш, суриштирув, дастлабки тергов ва тезкор-қидирув фаолиятида қонун устуворлигини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини самарали таъминлаш тўғрисида”ги Буйруғи., 2016 й., 129-сон.

изоҳлар талаб қилиб олиш, шахсни ушлаб туриш, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш ва экспертиза ўтказиш мумкинлиги белгиланган. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 337-моддасига мувофиқ жиноят ишини қўзғатишнинг қонунийлиги устидан прокурор назорати амалга оширилади ва юқоридаги ҳолат юзасидан прокурор терговчининг жиноят ишини қўзғатиш тўғрисидаги қарорини бекор қилиши лозим.

Хулоса

Жиноят ҳуқуқи фани Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг худди 1-моддасида акс топганидек Жиноят кодексининг вазифалари шахсни, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини, жамият ва давлат манфаатларини, мулкни, табиий муҳитни, тинчликни, инсоният хавфсизлигини жиноий тажовузлардан кўриқлаш, шунингдек жиноятларнинг олдини олиш, фуқароларни республика Конституцияси ва қонунларига риоя қилиш руҳида тарбиялашдан иборатлиги ҳамда Кодекснинг 7-моддасида белгилаб қўйилганидек Инсонпарварлик принципига яъни жазо ва бошқа ҳуқуқий таъсир чоралари жисмоний азоб бериш ёки инсон кадр-қимматини камситиш мақсадини кўзламайди балки тарбиялашни ва бошқа шахсларни жиноят қилмасликка ундаш ва уқтиришини ёдимиздан чиқармаслигимиз керак. Мазкур Кодекснинг 10-моддасига кўра жавобгарликнинг муқаррарлиги принципи яъни қилмишида жиноят таркибининг мавжудлиги аниқланган ҳар бир шахс жавобгарликка тортилиши шартлиги белгилаб қўйилган.

Ҳар бир соғлом фикрли, ақли расо жисмоний шахсларни казусда келтирилган каби жиноятларни қилмасликка, Қонунларга оғишмай риоя этишга ўзини ва ён атрофдаги инсонларни тарбиялаб бориши лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.

Қонунчилик ҳужжатлари:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.—Т.:Ўзбекистон, 2008
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси (ўзгартиш ва қўшимчалар билан қайта нашри). Расмий нашр - Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ҳузуридаги “Адолат” нашриёти, 2008 й. - 393 б.
3. Олий суд Пленумининг 1996 йил 20 декабрдаги “Ижтимоий хавфли тажовузлардан зарурий муҳофаа ҳуқуқини таъминловчи қонунларни судлар томонидан қўлланиши ҳақида” ги 39 - сонли қарори.
4. Олий суд Пленумининг 2006 йил 3 февралдаги “Судлар томонидан жиноят учун жазо тайинлаш амалиёти тўғрисида”ги 1 - сонли қарори.
5. Ўзбекистон Республика Олий суд Пленумининг 2007 йил 27 июндаги “Баданга қасддан шикаст етказишга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 6-сонли қарори

Махсус адабиётлар:

1. Рустамбоев М.Х. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм): Дарслик-Т.: “ILM ZIYO”, 2005.- 478 б.
2. Рустамбаев М.Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. Умумий қисм. Т.: Ўқитувчи, ILM ZIYO,2006.- 597 б.
3. Абдурасулова Қ. Жиноятнинг махсус субъекти. Ўқув қўлланма. Т.: Тараққиёт ИИЧ. 2005. – 123 б.